

Vlasta Bošnjak
Marta Budicin Munišević
Sandra Lucić Vujičić
Branka Regović

Suradnja Hrvatskog restauratorskog zavoda i Zagrebačke nadbiskupije na očuvanju fundusa zbirke tekstila zagrebačke katedrale

Vlasta Bošnjak
 Hrvatski restauratorski zavod
 Odjel za tekstil, papir i kožu
 vbosnjak@hrz.hr

Marta Budicin Munišević
 Hrvatski restauratorski zavod
 Odjel za konzervatorsku dokumentaciju
 pokretne baštine
 mbudicin@hrz.hr

Sandra Lucić Vujičić
 Hrvatski restauratorski zavod
 Odjel za tekstil, papir i kožu
 svujicic@hrz.hr

Branka Regović
 Hrvatski restauratorski zavod
 Odjel za tekstil, papir i kožu
 bregovic@hrz.hr

Pregledni rad / Scientific review
 Primljen / Received: 27. 9. 2024.

UDK: 27-525.4:[27-523.41(497.5
 Zagreb)"13/17"
 069.5:[745.52.025.3/4(497.5
 Zagreb)"2005/2024"
 DOI: [https://doi.org/10.17018/
 portal.2025.25](https://doi.org/10.17018/portal.2025.25)

SAŽETAK: Tema ovoga rada je prezentacija vrijednoga liturgijskog ruha i ciklusa tapiserija *Mjeseci u godini*, datiranih od 14. do prve polovice 18. stoljeća, u vlasništvu Zagrebačke nadbiskupije. U tekstu je opisano zatečeno stanje predmeta i konzervatorsko-restauratorski radovi izvedeni od 2005. do 2024. godine na Odjelu za tekstil, papir i kožu Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu. Predmete koji su dio ovoga istraživanja odlikuje iznimna kvaliteta izrade i materijala, a rad su lokalne, austrijske i francuske provenijencije te su zbog iznimne vrijednosti, ali i oštećenosti, odabrani kao prioritetni i uvršteni u redovitu djelatnost Zavoda. Izvrsna suradnja Zagrebačke nadbiskupije i Hrvatskog restauratorskog zavoda okrunjena je 2017. godine izložbom *Zlatne niti* u Domitrovićevoj kuli, gdje je predstavljen dio restauriranih tekstilnih predmeta iz Riznice zagrebačke katedrale. Odlično popraćena i posjećena izložba zasigurno upućuje na potrebu barem povremenog prezentiranja vrijednih umjetnina u vlasništvu Zagrebačke nadbiskupije široj javnosti, a izuzetno bogat tekstilni fundus Riznice svakako zaslužuje muzejsku prezentaciju.

KLJUČNE RIJEČI: liturgijsko ruho, tapiserije, reljefni vez, čipka, Zagrebačka nadbiskupija, Riznica katedrale, Zagreb, konzerviranje-restauriranje tekstila

Fundus Riznice zagrebačke katedrale datira od utemeljenja biskupije 1094. godine i jedan je od najbogatijih na području Hrvatske; danas sadrži oko tisuću vrijednih umjetnina od tekstila.¹

U sklopu redovite djelatnosti Odjela za tekstil, papir i kožu Hrvatskog restauratorskog zavoda puna dva desetljeća traje kontinuirana i uspješna suradnja sa Zagrebačkom nadbiskupijom na očuvanju umjetničke baštine

zagrebačke katedrale te su na zadovoljstvo obiju strana do sada izvedeni cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na većem broju vrijednih predmeta liturgijskoga ruha te na ciklusu tapiserija *Mjeseci u godini*.

Zahvaljujući predanoj brizi o pohrani liturgijskoga ruha u Riznici katedrale, posljednji potres 2020. godine nije izravno oštetio spomenute predmete koji su unutar Riznice pohranjeni u drvene ladičare pa su radovi nastavljeni prema prethodno utvrđenom programu. Premda su četiri tapiserije iz ciklusa *Mjeseci u godini* bile u prostorima Nadbiskupskog dvora u vrijeme potresa, na njima nisu uočena veća mehanička oštećenja. Tijekom evidencije stanja nakon potresa, na površini tapiserija utvrđena je

¹ <https://www.zg-nadbiskupija.hr/izlozba-u-domitrovicevoj-kuli-zlatne-niti-restaurirani-tekstilni-predmeti-iz-riznice-zagrebacke-katedrale/13248> (pristupljeno 1. 9. 2024.).

1. Mitra biskupa Wolfganga Gyulaya (RZK T 3), stanje nakon radova (arhiva HRZ-a, snimka: G. Tomljenović, 2017.)
Mitre of Bishop Wolfgang Gyulay (RZK T 3) after conservation (HRZ Archive, G. Tomljenović, 2017)

nataložena prašina koja je uklonjena u kasnijim radovima, a tapiserije su pohranjene u siguran prostor zagrebačke prvostolnice.

Liturgijsko ruho – konzervatorsko-restauratorski radovi od 2005. do 2016. godine

Dugogodišnja i kontinuirana uspješna suradnja Zagrebačke nadbiskupije i Odjela za tekstil, papir i kožu Hrvatskog restauratorskog zavoda počela je 2005. godine nužnim konzervatorsko-restauratorskim radovima na raskošnoj mitri (inv. br. RZK T 3) ukrašenoj dragim kamenjem, biserima i pozlaćenim pločama s reljefnim prikazima Navještenja, Raspeća, simbolima evanđelista i svetačkim figurama te grbom zagrebačkoga biskupa Wolfganga Gyulaya (1548. – 1550.) (sl. 1). Mitra datira u 14. stoljeće, hrvatske je ili salzburške provenijencije; obnovljena je

za inauguraciju biskupa Gyulaya 1549. godine, a konzervatorsko-restauratorski radovi izvedeni su za izložbu *Sigismundus Rex et Imperator* koja je održana u Budimpešti 2006. godine.² Nakon kemijskih analiza materijala, pažljivo su očišćeni tekstilni i metalni dijelovi te drago kamenje i biseri. Radovi su obuhvatili i ponovnu aplikaciju očuvanih, ali otpalih bisernih nizova te dragog kamenja i oštećenog bujona.

Cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na tekstilnim predmetima uslijedili su 2011. godine obnovom triju izuzetno vrijednih baroknih čipki.³ Najstarija čipka zagrebačke katedrale je čipka inventarnog broja RZK T 314 (sl. 2).⁴ Primjer je milanske čipke, datira u 1682. godinu i rad je lepoglavske radionice.⁵ Izrađena je na batiće od bijeloga lanenog konca, a u sredini ima fino laneno platno ukrašeno vezom pozlaćenim nitima. Dekorirana je motivom koji podsjeća na unutarnji dio prerezane polovice jabuke, s vijugavim prikazom jezgre i žilica ploda.⁶ Zanimljiva je po petodijelnom grbu u zlatovezu s heraldičkim oznakama i zapisom *A I L B M* 1687 koji upućuje na zagrebačke biskupe Martina Borkovića (1667. – 1687.) i Aleksandra Ignacija Mikulića (1688. – 1694.). Potječe s donjeg dijela albe, kao i čipka inventarnog broja T 319, koja je primjer flamanske čipke i datirana u 1720. godinu, u vrijeme stolovanja biskupa Emerika Esterházyja (1708. – 1722.).⁷ Izrađena je također na batiće od bijeloga lanenog konca, a aplicirana je na fino laneno platno ukrašeno zlatovezom biljnim i cvjetnim motivima. Čipka inventarnog broja T 332 datira u 1727. godinu, a rubi oltarnik od lanenog platna darovan zagrebačkome biskupu Jurju Branjugu (1723. – 1747.). Primjer je belgijske čipke, također izrađene na batiće. Ukrašena je grbom i inicijalima biskupa Branjuga, buketom cvijeća s čičkom ili pitomim šipkom u tehnici zlatoveza.⁸ Konzervatorsko-restauratorski radovi na čipkama bili su usmjereni na uklanjanje neprijetenih povijesnih zahvata, podlaganje otvora lanenih tkanina te konsolidaciju krhke strukture čipki i veza, u svrhu očuvanja njihove cjelovitosti.

2 MUNK, 1983, 129.

3 U prepoznavanju tipova čipki pomogla nam je renomirana stručnjakinja za čipke Marianne Stang.

4 MUNK, 1983, 132.

5 TOOMER, 2001, 124. Milanska čipka nije reljefna. Ima motive izrađene u platnu s rupicama i poljima drugačijeg prepleta, a podloga se može sastojati od parova štipača koji često imaju pikoe ili mreže s okruglim, odnosno mnogokutnim otvorima načinjenima od četiri niti.

6 PLUKAVEC, 2001, 26.

7 TOOMER, 2001, 132. Flamanska čipka nije reljefna. Ima motive izrađene u platnu s nekoliko poluprepleta, a podloga se može sastojati od parova štipača koji često imaju pikoe ili heksagonalne mreže od četiri niti.

8 TOOMER, 2001, 177. Belgijska ili *Valenciennes* čipka nije reljefna. Motivi su joj izrađeni u platnu i okruženi nizom pravokutnih otvora, a podloga je mreža okruglih ili četverokutnih otvora te tzv. snježnih gruda.

2. Čipka (RZK T 314), stanje nakon radova (arhiva HRZ-a, snimka: N. Vasić, 2012.)
Lace (RZK T 314) after conservation (HRZ Archive, N. Vasić, 2012)

3. Dalmatika (RZK T 95d), stanje nakon radova (arhiva HRZ-a, snimka: I. Lulić, 2025.)
Dalmatic (RZK T 95d) after conservation (HRZ Archive, I. Lulić, 2025)

Od 2013. do 2016. godine izvedeni su radovi na dalmatikama inventarnog broja T 95b, T 95c, T 95d (sl. 3) s prikazima sv. Marka, Luke i Ivana evanđelista te na pali inventarnog broja T 94. Riječ je o kompletu od četiri dalmatike izrađene za biskupa Mikulića, vjerojatno u zagrebačkoj vezilačkoj radionici u vrijeme njegova stolovanja.⁹ Biskup Mikulić dao je izraditi i dvije mitre, od kojih je jedna vezena simbolima četvorice evanđelista,¹⁰ te jedan konventualni ornat.¹¹ Dalmatike krase tipološki istovjetni, reljefno istaknuti zlatovez i srebrovez s lisnatim i cvjetnim viticama te pozlaćenim titrankama na svilenom satenu boje bjelokosti. Središnji dio prednje strane ukrašen je vezom zrcalno postavljenih većih stiliziranih motiva karanfila, tulipana, narcisa, ruža, božura i šipka u ljubičastoj, ružičastoj, zelenoj, smeđoj i plavoj boji. U središnjem dijelu leđne strane svake dalmatike prikaz je jednog evanđelista, izvezen svilenim, pozlaćenim i posrebrnim nitima tehnikom „slikanje iglom“. Svetačke su figure prikazane s atributima dok sjede za stolom tijekom pisanja Evanđelja, pred zastorom s perspektivno prikazanim pejzažom u pozadini, a ispod kartuša s prikazom evanđelista izvezen je grb biskupa Mikulića: štit s jednorogom i biskupskom mitrom s felonima te vrhom biskupskoga štapa. Raspoređeni su u okomitu simetričnu kompoziciju okruženu stiliziranim posrebrnim i pozlaćenim akantovim viticama. U zamjenu za ukrasne trake, izvezene su manje stilizirane akantove vitice koje izlaze iz heraldičkog ljljajana. Grafički ili slikarski predložak za vezove s prikazima evanđelista može se tražiti među mnogobrojnim flamanskim i nizozemskim grafičarima 17. stoljeća, od kojih se ističu Crispijn de Passe stariji, Cornelis Visscher i François van den Hoeye, a najbližiju analogiju pokazuje slika s prikazom sv. Mateja evanđelista

iz Musée des Beaux-Arts u Valenciennesu u Francuskoj. Datirana je u 17. stoljeće, rad je nepoznatog autora te izrađena u tehnici ulja na drvu.¹²

Pala (inv. br. RZK T 94) je evidentirana kao dio liturgijskog kompleta T 94 biskupa Stjepana Selišćevića (1694. – 1703.). Premda je vjerojatni rad lokalne radionice, izvedbeno i motivikom razlikuje se od predmeta iz navedenoga kompleta; datira u sredinu 18. stoljeća te je ukrašena vezom pozlaćenim nitima i titrankama koje oblikuju reljefno istaknute cvjetne motive i središnji križ na svilenom podlozi.

Radovi na dalmatikama (inv. br. RZK T 95b, RZK T 95c, RZK T 95d) i pali (inv. br. RZK T 94) počeli su dokumentiranjem zatečenoga stanja i analiziranjem materijala i tehnika izrade. Na osnovi rezultata istraživanja uslijedilo je uklanjanje neprimjerenih intervencija i nečistoća, nadomještanje nedostajućih dijelova tkanina i konzerviranje oštećenoga veza šivanjem. Iste, 2016. godine nastavljena je suradnja na obnovi liturgijskoga ruha cjelovitim radovima na kazuli iz spomenutoga kompleta biskupa Selišćevića (inv. br. RZK T 94) (sl. 4).¹³ Kazula je rad vrsne vezilačke radionice s područja Habsburške Monarhije te datirana u 1700. godinu.¹⁴ Izrađena je od svilenog satena boje bjelokosti i ukrašena gustim te reljefno istaknutim zlatovezom i srebrovezom preko podloge s biskupovim grbom pri dnu poledine, koji još Bartol Zmajić opisuje ovako: „Razkoljen unutra uvinutim šiljkom, koji se izdiže iz donjeg ruba štita. Sprieda i straga po jedan na više se penjući lav, koji drži u prednjoj šapi krivošiju. U šiljku na trobriegu kuna, nad kojom lebdi šestokraka zvijezda. Na štitu mitra sa štapom, koji visi koso iz štita. Boje nepoznate.“¹⁵ Dekorativna je kompozicija trodijelna, a dijele je spiralne, reljefno istaknute vitice koje se ponavljaju uz vanjske rubove te na dijelu oko vratnog izreza. Motivi su raspoređeni u valovitom, okomitom usmjerenju po tkanini; riječ je o peonijama i narcisama većih dimenzija te drugom manjem cvijeću. Prema tipologiji veza, ta se kazula može povezati s liturgijskim ruhom koje u to vrijeme izrađuje samostanska radionica u gradu Passauu u općini Niedernburg, kojim „(...) opskrbljuje samostan Kremsmünster u Austriji, posljednje četvrti 17. st.“¹⁶

Liturgijsko ruho koje za riznicu nabavljaju biskupi Mikulić, Selišćević i kanonski kustos Ivan Znika (1690. – 1709.) jednako je kvalitetne izrade kao i vrsno liturgijsko ruho renomiranoga tkalca iz Ingolstadta, Wolfganga Jacoba

9 Vidjeti: HR-NAZG, SKZ/PKZ, SKS/ACA, Inventarium Rerum et Suppellectilis Ecclesia Cathedralis, kut. 101, br. 4/9, 14–15. U tom inventaru, izrađenom u vrijeme biskupa Mikulića i datiranom 30. prosinca 1693. godine, nema spomena dalmatikama; HR-NAZG, SKZ/PKZ, SKS/ACA, Inventarium Rerum, et Suppellectilis Cath(edra)lis Eccl(es)ia Zagrabien(sis) anni 1707., kut. 101, br. 4/10, 13–14. U tom inventaru iz 1707. godine, koji potpisuje biskup Martin Brajković, navod koji se odnosi na dalmatike glasi: „Dalmaticae albae novae ex attalico, auro et argento, acu pictae, ac 4 Evangelistas repraesentantes, similiter pro adstantibus Eppiscopum factae per Illustrissimum Dominum Mikulich...“, odnosno „Nove bijele dalmatike u tehnici zlatoveza, vezene zlatom i srebrom, s prikazima 4 evanđelista, također za (biskupovu) asistenciju, prema narudžbi Presvetog Gospodina Mikulića.“ IVANDIJA, 1988, 112–113. Dalmatike se spominju u inventaru Antuna Ivandije iz 1988. godine: „Četiri dalmatike: na bijeloj svili zlatom, srebrom i pozlaćenim lećicama obilno vezena ornamentika, straga u srednjem dijelu raznobojnom svilom umjetnički vezene slike četiri evanđelista. Zdola grb: biskupska mitra u štitu na zlatnom polju srebrom vezen jednorogi konj. Na dvjema dalmatikama lijevo, na dvjema desno okrenut (grb biskupa Aleksandra Mikulića – 1688. – 1694.). Sa prednje je strane u sredini sa raznobojnom svilom vezeno cvijeće, koja je radnja po svoj prilici u kasnije doba pravljena, jer je možda prednji dio porabom oštećen bio, a dotični radnik nije bio u stanju načiniti vezivo, koje bi odgovaralo starom dijelu veziva (...)“

10 MUNK, 1983, 102, 131.

11 MAGIĆ, 1995, 366.

12 http://www2.culture.gouv.fr/Wave/image/joconde/0039/m063804_0000656_p.jpg (pristupljeno 1. 9. 2024.).

13 SEKULIĆ, 1994, 194. Od vrijednih predmeta koji se uz njega spominju, navodi se srebrni svijećnjak te „(...) zlatom i srebrom vezena kazula s njegovim grbom“.

14 MUNK, 1983, 105, 132.

15 ZMAJIĆ, 1944, 485.

16 MUNK, 1983, 91–93.

4. Kazula biskupa Selišćevića (RZK T 94), stanje nakon radova (arhiva HRZ-a, snimka: K. Gavrilica, 2025.)
Chasuble of Bishop Selišćević (RZK T 94) after conservation (HRZ Archive, K. Gavrilica, 2025)

Stolla (poč. 17. stoljeća – 1672.) koji je bio u službi biskupa Petra Petretića (1648. – 1667.) od 1650. do 1667. godine.¹⁷

Svim je navedenim predmetima liturgijskog tekstila (s obzirom na njihov bogat, reljefno istaknut i težak zlatovez i srebrovez) na pojedinim pozicijama bila oštećena i ugrožena struktura, a zatečeni su s nizom puknuća i otvora po glavnim tkaninama. Nakon izrade grafičke i fotografske dokumentacije zatečenog stanja, provedene su laboratorijske i tehničke analize materijala i načina izrade, koje su odredile daljnji tijek radova. Predmetima je odvojena podstava, izvedeno je čišćenje te uklanjanje neprimjerenih povijesnih intervencija. Uslijedilo je podlaganje oštećenja

tkaninama odgovarajućega sirovinskog sastava, strukture i boje, a vez je učvršćen šivanjem tankim svilenim koncima.

„Ružičasti“ komplet – konzervatorsko-restauratorski radovi od 2017. do 2023. godine

Od 2017. do 2023. godine izvedeni su zahtjevni cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na kompletu tzv. ružičastog liturgijskog ruha (inv. br. RZK T 259). Taj se veliki ornat sastoji od četiri dalmatike, jedne kazule, veluma i burse za kalež te od tri stole, pet manipula, pluvijala i gremijala (sl. 5).¹⁸

17 Usp. MUNK, 1983, 91–92; PAVELIĆ-WEINERT, 1988, 8.

18 IVANDIJA, 1988, 185.

Predmeti su izrađeni od zlatno-smeđeg svilenog rebrastog tafta, bogato ukrašenog reljefnim vezom posrebnim nitima. Izvezena motivika sastoji se od simetrično komponiranih stiliziranih akantovih vitica, voluta, karanfila i tulipana u središnjem dijelu, drugoga manjeg stiliziranog cvijeta te sitnih kartuša. Istaknuta reljefnost postignuta je umetanjem kartonskih oblika ili polaganjem lanenih uzica ispod veza. Motivi su na dalmatikama dodatno smješteni u pravilno raspoređena polja te graniče s izvezenim reljefnim motivom koji se ritmički ponavlja i time sugerira ukrasni obrub. Svojim stilskim i tehnološkim karakteristikama predmeti iz „ružičastog“ kompleta pokazuju analogiju s predmetima izrađenima potkraj 17. i u prvim desetljećima 18. stoljeća, pripisanim lokalnoj radionici sa zagrebačkog područja, čiju su djelatnost poticali biskupi Branjug, Franjo Tauszy (1751. – 1769.) i Josip Galjuf (1772. – 1786.), a koja se referira na vrhunska postignuća prve, Petretičeve vezilačke radionice. Predmeti su u katalogu Zdenke Munk navedeni pod brojevima 40T, 41T, 42T, 46-49T, 58T i 69T.¹⁹ Važna je i analogija s gremijalom 40T, datiranim 1697. godine; ukrašenim zlatovezom i srebrovezom motivima slične tipologije koji su raspoređeni u četiri veće skupine.²⁰ Analogiju pokazuje i mitra sa zapisom biskupa Branjuga 49T, datirana u 1736. godinu, bogato ukrašena pozlaćenim nitima i bujonom.²¹ U navedenu skupinu može se ubrojiti i vezivo 41T, biskupske rukavice 42T, velum 46T, kazula 47T, kukuljica pluvijala 48T, datirani u prvu polovicu 18. stoljeća te ukrašeni pozlaćenim i raznobojnim svilenim nitima. U drugu polovicu 18. stoljeća datirani su baldahin za procesije 58T, ukrašen zlatovezom te zastava zagrebačkoga Kaptola 69T, ukrašena zlatovezom i srebrovezom.²²

Zatečeno stanje „ružičastog“ kompleta bilo je neujednačeno. Predmeti su ponajprije istrošeni upotrebom, što se najviše odnosi na dalmatike. Njihova je glavna tkanina tijekom prošlosti bila podvrgnuta temeljitom zatvaranju oštećenja gustim šivanjem rukom i šivaćim strojem, što je rezultiralo velikim površinama različitih, neplanski izrađenih šavova koji su uz neodgovarajuću boju konca bitno utjecali na promjenu izvornog izgleda predmeta. Vez je bio izrazito oštećen, s mnogo stršećih posrebnih niti; motivi veza bili su ogoljeni, a na mnogim su mjestima kartonske podloge bile odignute ili su nedostajale. Na bursi su zatečena konstruktivna i druga izrazita oštećenja izvorne podstavne tkanine.

Cjelovitim konzervatorsko-restauratorskim radovima trebalo je konsolidirati ugrožene strukture predmeta, ovisno o stanju pojedinog predmeta iz kompleta. Za svaki

je predmet izrađena grafička i fotografska dokumentacija zatečenog stanja i oštećenja, tehnološka i konstrukcijska analiza izrade te identifikacija materijala u Prirodoslovnom laboratoriju Hrvatskog restauratorskog zavoda. Odvojene su podstave od glavnih tkanina u svrhu čišćenja suhim i mokrim postupkom. Na glavnoj tkanini pluvijala izvedeno je čišćenje, vlaženje i ravnjanje zbog zatečenih deformacija uzrokovanih zatezanjem naknadno prišivene podstave. Oštećenja podstavne tkanine ostalih predmeta ruha zatvorena su podlaganjem slične tkanine te šivanjem svilenim nitima. Na isti su način sanirana oštećenja na glavnoj tkanini, uz istovremeno uklanjanje zatečenih neprimjerenih zahvata. Na mjestima većih oštećenja glavne tkanine u vidu otvora, gdje se vidjela međupodstava, umetnuta je svilena tkanina slična izvornoj. Vezeni elementi ruha konzervirani su šivanjem tankim svilenim koncima, uz prethodno ispravljanje iskrivljenih kartonskih podloga ili odignutih i stršećih lanenih uzica (sl. 6 i 7). Krhke obrubne trake većine predmeta prekrivene su monofilamentnom mrežom. Nakon saniranja svih oštećenja, predmeti „ružičastog“ kompleta podstavljeni su pripadajućim podstavama, a pluvijal, gremijal i velum podstavljeni su novom, primjerenijom tkaninom.

Na dalmatikama iz kompleta su zatečene trake za vezanje zamijenjene novima.

Ciklus tapiserija *Mjeseci u godini* – konzervatorsko-restauratorski radovi od 2015. do 2024. godine

Među sakralnim ruhom i povijesnim tekstilom Riznice zagrebačke katedrale, vrijednošću i vrsnoćom izrade ističe se pet tapiserija iz ciklusa *Mjeseci u godini*.²³

Izrađene su između 1699. i 1710. godine prema narudžbi Élisabeth Charlotte, vojvotkinje od Orléansa (1676. – 1744.).²⁴ Neposredno nakon 1697. godine, u glavnom gradu lotarinškoga vojvodstva Nancyju utemeljene su dvije najistaknutije radionice za izradu tapiserija; prva je bila u vlasništvu Nicolasa i Pierrea Duranda, a drugu, utemeljenu u palači na inicijativu vojvotkinje Élisabeth Charlotte, vojvoda Leopold povjerava vodstvu dvorskoga tkalca Charlesa Mittéa.

Nacrte za tapiserije izradio je bolonjski umjetnik Francesco Galli Bibiena (1659. – 1739.), član poznate umjetničke obitelji, arhitekt, slikar i scenograf koji je 1707. godine prešao u službu lotarinških vojvoda u Nancy te se ondje 1709. godine oženio Charlesovom kćeri, Anne Mitté.²⁵

Vojvotkinja Élisabeth Charlotte dala je izraditi tapiserije prema tapiserijama iz 16. stoljeća s grotesknim i manirističkim dekorom koji je korišten i u vrijeme njezina vjenčanja s vojvodom Leopoldom 1698. godine.

19 MUNK, 1983, 92.

20 MUNK, 1983, 77, 133.

21 MUNK, 1983, 110–111, 134.

22 MUNK, 1983, 92, 135–136.

23 MUNK, 1983, 132.

24 FRANZ, 2022, 1.

25 CVETNIĆ, 2000, 425.

5. Dalmatika (RZK T 259/4A), stanje nakon radova (arhiva HRZ-a, snimka: K. Gavrilica, 2025.)
Dalmatic (RZK T 259/4A) after conservation (HRZ Archive, K. Gavrilica, 2025)

6. i 7. Dalmatika (RZK T 259/4A), detalj stanja tkanine i veza prije i nakon radova (arhiva HRZ-a, snimke: N. Vasić, 2017., 2018.)
Dalmatic (RZK T 259/4A), fabric and embroidery detail before and after conservation (HRZ Archive, N. Vasić, 2017, 2018)

8. Tapiserija *Rujan – listopad*, stanje nakon radova (arhiva HRZ-a, snimka: K. Gavrilica, 2024.)
September-October tapestry after conservation (HRZ Archive, K. Gavrilica, 2024)

Novoizrađene tapiserije ukrašavale su nakon 1710. godine njezin privatni apartman u dvorcu Lunéville blizu Nancyja. Nakon vojvotkinjine smrti, tapiserije su pripale njezinu sinu, caru Franji I. Stjepanu Lotarinškom. Prigodom njegove ženidbe kraljicom Marijom Terezijom 1736. godine naslijeđene tapiserije prenesene su na bečki dvor te sredinom 18. stoljeća u zagrebački Nadbiskupski dvor, kao dar Marije Terezije Zagrebačkoj biskupiji i biskupu Franji Thauszyju (1751. – 1769.) koji ju je podržavao tijekom Sedmogodišnjega rata.²⁶

Ivan Kukuljević Sakcinski uvrstio je samo četiri tapiserije iz ciklusa u katedralni inventar 1856. godine.²⁷ Tapiserija *Svibanj – lipanj*, prema dostupnim informacijama, uništena je u vrijeme Bolléove obnove katedrale nakon potresa 1880. godine jer su je „radnici upotrebljavali kao šator svoje kolibe”.²⁸ Preostalih pet tapiserija Bollé je tijekom obnove smjestio u dvorane Nadbiskupskog

27 KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, 1856, 58, [https://digitalnezbirke.kgz.hr/?pr=iiiif.v.a&id=19104&tify={%22pages%22:\[67\],%22panX%22:0.491,%22panY%22:0.864,%22view%22:%22scan%22,%22zoom%22:0.262}](https://digitalnezbirke.kgz.hr/?pr=iiiif.v.a&id=19104&tify={%22pages%22:[67],%22panX%22:0.491,%22panY%22:0.864,%22view%22:%22scan%22,%22zoom%22:0.262}) (pristupljeno 11. 9. 2024.): „Krasna velika četiri saga, umno vezena i urešena slikama hramovah i prizorah iz staroga zakona, pokraj svakojakih figurah i cvjetijah. Dielo francesko, s imeni 12. mjesecah u franceskom jeziku.“

28 HÖCKER, 1925, 66.

26 Vidjeti: CVETNIĆ, 2001, 306–307.

9. Tapiserija *Ožujak – travanj*, stanje nakon radova (arhiva HRZ-a, snimka: G. Tomljenović, 2019.)
March-April tapestry after conservation (HRZ Archive, G. Tomljenović, 2019)

dvora, gdje su bile izložene sve do 1998. godine, kad su pohranjene u Riznicu katedrale.²⁹ S obzirom na to da je dekorativna motivika tapiserija fantastičnog i svjetovnog karaktera, one nisu bile dio uobičajenoga inventara zagrebačke katedrale, osim što su do 1910. godine služile „u Velikom tjednu kao sagovi uokolo Božjeg groba“.³⁰ Poznato je i da su oko 1929. godine bile izložene u Nadbiskupskom dvoru, točnije tapiserija *Siječanj – veljača* na istočnom dijelu drugog kata, gdje je krasila uzdužni zid dvorane za primanje, dok je tapiserija *Studenj – prosinac* na zapadnom

dijelu istoga kata krasila zid do kaljeve peći, bočno od ulaza u nadbiskupovu radnu sobu.³¹

Potom su tapiserije izlagane u Zagrebu 1925. godine na *Kulturno-historijskoj izložbi grada Zagreba* u Umjetničkom paviljonu, 1983. godine na izložbi *Riznica zagrebačke katedrale* u Muzejsko-galerijskom centru Klovičevi dvori, 1987. godine na izložbi *Riznica zagrebačke katedrale* u katedrali Uznesenja Blažene Djevice Marije te 2017. godine na izložbi *Zlatne niti, restaurirani tekstilni predmeti iz Riznice zagrebačke katedrale* u Domitrovićevoj kuli Zagrebačke nadbiskupije. Tapiserije su prezentirane i izvan

29 CVETNIĆ, 2000, 425.

30 HÖCKER, 1925, 66.

31 JIROUŠEK, 1929, 632–633, <https://library.foi.hr/dbook/cas.php?B=1&item=S00012&godina=1929&broj=08026> (pristupljeno 1. 9. 2024.).

10. Tapiserija *Srpanj – kolovoz*, stanje nakon radova (arhiva HRZ-a, snimka: J. Kliska, 2017.)
July-August tapestry after conservation (HRZ Archive, J. Kliska, 2017)

Hrvatske, točnije u Bologni 2000. godine na izložbi *I Bibi-ena, una famiglia europea* u Nacionalnoj pinakoteci. Od 2005. godine tapiserije *Srpanj – kolovoz*, *Rujan – listopad* i *Studeni – prosinac* ponovno su postavljene u dvorane Nadbiskupskog dvora, a preostale su i dalje pohranjene u Riznici zagrebačke katedrale, sve do 2015. godine, kad je prva tapiserija preuzeta na konzervatorsko-restauratorske radove.

Tapiserije su izrađene od raznobojnih vunjenih, svilenih i metalnih niti, a predstavljene lanenim platnom. Dimenzije tapiserija neznatno se razlikuju; najveća je tapiserija *Studeni – prosinac* (inv. br. RZK T 231), dimenzija 317 x 422 cm, potom *Siječanj – veljača* (inv. br. RZK T 230), dimenzija 305 x 420 cm, dok su tri preostale tapiserije približnih veličina: tapiserija *Rujan – listopad* (inv. br. RZK T 229) dimenzija je 316 x 320 cm (sl. 8), *Ožujak – travanj* (inv. br. RZK T 232) 310 x 320 cm (sl. 9) i *Srpanj – kolovoz* (inv. br. RZK T 232) 307 x 342 cm (sl. 10). U središtu simetrične kompozicije četiriju tapiserija

prikazan je lučno nadsvodjen prolaz koji otvara pogled na fragment iluzionistički prikazanog prostora sličnog peristilskom rimskom vrtu ili eksterijeru palače s arkadama i trijemovima te pejzažom i nebom u pozadini, dok na tapiseriji *Siječanj – veljača* prolaz vodi u raskošni interijer. Lijeve i desne površine svih tapiserija bogato su ukrašene životinjskim figurama, mitološkim i fantastičnim likovima iz repertoara groteski, figurama prelja i svirača, girlandama s voćem, cvijećem i plodovima te maštovito oblikovanim raznim ukrasnim predmetima, vazama, glazbenim instrumentima, uljanicama i oružjem, a dekorativni moti su karakteristično ranonovovjekovni. Mjeseci u godini prikazani su u paru u donjem dijelu tapiserije u kvadratnim medaljonima s uobičajenim prikazima sezonskih aktivnosti karakterističnih za pojedini mjesec, a popraćeni su francuskim nazivima (*Janvier – Février*, *Mars – Avril*, *Ivillet – Aovst*, *Septembre – Octobre*, *Novembre – Decembre*), s tom razlikom da su na tapiseriji *Siječanj – veljača* mjeseci prikazani u gornjem registru i

11. Zagreb, tapiserija *Siječanj – veljača*, mokro čišćenje tapiserije, stanje tijekom radova (arhiva HRZ-a, snimka: J. Kliska, 2019.)
January-February tapestry, wet cleaning, during conservation (HRZ Archive, J. Kliska, 2019)

12. Tapiserija *Siječanj – veljača*, zatvaranje oštećenja tapiserije, stanje tijekom radova (arhiva HRZ-a, snimka: P. Franić Haniš, 2021.)
January-February tapestry, damage repair, during conservation (HRZ Archive, P. Franić Haniš, 2021)

u okruglim medaljonima. Prikaz svih tapiserija zatvara bogat okvir s 'rezbarenim' motivima akantova lišća i pletenice s ovulima na tamnoj podlozi.

Na svim tapiserijama zatečena su različita mehanička oštećenja, poput rupa, istrošenosti pređe potke i povijesnih intervencija šivanja procijepa grubim koncem. Cijelom površinom tkanja zatečena je dubinska zasićenost prašinom i isušenost potkine pređe. Izvorno obojenje pređe kojom su tkani motivi je izblijedjelo, a po licu tapiserija zatečene su mrlje nepoznatog porijekla i tragovi voska. Najveća mehanička oštećenja pređe uočena su na najsvidljivijoj nijansi svile podloge motiva, posebno na donjoj trećini tapiserija, gdje je zbog strukturne degradacije došlo do mrvljenja pređe. Na više mjesta spomenuta pređa je nestala i ostavila potpuno ogoljene osnovine niti. Zbog takve degradacije, mjestimice su bile prekinute i niti osnove, što je rezultiralo rupama u tkanju. Veće rupe nastale na takav način podložene su u jednoj od povijesnih intervencija različitim tkaninama (grube lanene tkanine i dr.). Podstave svih tapiserija izrađene od lanene tkanine bile su onečišćene prašinom i mrljama nepoznatog porijekla. Na nekoliko mjesta zatečena su mehanička oštećenja (manji otvori).

Radovi na ciklusu tapiserija *Mjeseci u godini* počeli su tapiserijom *Srpanj – kolovoz* i trajali od 2015. do 2017. godine. Sljedeća je preuzeta tapiserija *Ožujak – travanj*, a radovi su se izvodili od 2017. do 2019. godine. Zatim je preuzeta tapiserija *Siječanj – veljača*, od 2019. do 2022. godine, malo dulje od ostalih, s obzirom na to da je u potresu 2020. godine stradala zgrada s prostorijama Odjela za tekstil, papir i kožu u Ilici 44, što je na dulje vrijeme onemogućilo provođenje djelatnosti. Početkom 2022. godine iz Nadbiskupskog dvora oštećenog u potresu

preuzeta je tapiserija *Rujan – listopad*, a cjeloviti radovi dovršeni su potkraj 2024. godine.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na svim tapiserijama bili su gotovo istovjetni, a prethodilo im je detaljno fotodokumentiranje zatečenog stanja. Slijedilo je suho čišćenje lica i poledine, zatim restauratorska istraživanja (mjerenje dimenzija, analize šavova, sirovinskog sastava i obojenja pređe, gustoće tkanja, vrste i opsega oštećenja na sustavu niti osnove i potke te detektiranje povijesnih intervencija). Zatečene povijesne intervencije neprimjerenog šivanja i zakrpi uklonjene su nakon odvajanja podstave i podstavnih traka. Prethodno pripremljene tapiserije potom su očišćene mokrim postupkom na posebno izrađenoj konstrukciji za pranje u Restauratorskom odjelu Ludbreg Hrvatskog restauratorskog zavoda (sl. 11). Nakon pranja i sušenja, svaka je tapiserija cijelom površinom podstavljena potpornom tkaninom te postavljena na okvir za restauriranje, na kojem se provodilo zatvaranje mehaničkih oštećenja (sl. 12). Zatvorena su oštećenja i na svim rubovima te su na stražnju stranu tapiserija aplicirane podstavne tkanine. Na gornji rub poledine prišiveni su sustavi za vješanje, a nakon radova tapiserije su smještene u sanduk za pohranu i transport te vraćene vlasniku.

U vrijeme potresa 2020. godine, tapiserije *Rujan – listopad* i *Studeni – prosinac* bile su izložene na zidu konferencijske dvorane, a *Srpanj – kolovoz* na zidu blagovaonice u Nadbiskupskom dvoru. Tapiserija *Ožujak – travanj* također je bila u Nadbiskupskom dvoru, ali pohranjena u depou nakon izvedenih konzervatorsko-restauratorskih radova, dok je tapiserija *Siječanj – veljača* bila u postupku restauriranja na Odjelu za tekstil, papir i kožu.

Tapiseriju *Srpanj – kolovoz* pregledao je nakon potresa stručni tim Hrvatskog restauratorskog zavoda, te je ona

13. Tapiserija *Siječanj – veljača*, stanje nakon radova (arhiva HRZ-a, snimka: G. Tomljenović, 2022.)
January-February tapestry after conservation (HRZ Archive, G. Tomljenović, 2022)

očišćena i smještena u sanduk za pohranu i transport i potom prenesena u siguran prostor zagrebačke prvostolnice. Tapiserije *Rujan – listopad* i *Studenj – prosinac* nakon potresa su demontirane sa zidova konferencijske dvorane.

TAPISERIJA *SIJEČANJ – VELJAČA* – KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI RADOVI OD 2019. DO 2021. GODINE

Tapiserija *Siječanj – veljača*, kao i sve ostale tapiserije iz ciklusa, u središtu ima iluzionističku polukružnu nišu koja počiva na istaknutom balkonu niske ograde s maskeronima s rupcem i lišćem, a balkon podupiru dvije istaknute konzole (sl. 13). Niša, iznimno na toj tapiseriji, ne vodi u eksterijer, nego u prostor kružnog tlocrta nadsvodjen kasetiranom kupolom. U središtu prikaza je visok polukružni nadsvodjeni prolaz s pravokutnim vratima u donjem dijelu, a do tih vrata vodi raskošno stubište s trinaest stuba, flankirano kolonadom kompozitnih stupova na visokim bazama s balustradom. Bočno od stubišta također su vrata, a iznad svih vrata su raskošni grbovi *accartociato* tipologije. Plohe gređa dodatno su dinamizirane ovalnim i osmerokutnim kasetama s ovulima.

Nišu flankiraju uzdignute ograde spomenutoga balkona na kojima se nalaze dvije bogato dekorirane visoke vaze iz kojih izlaze čokoti vinove loze prepletenih grana s lišćem i grozdovima u polukružnoj pergoli koja uokviruje kupolu. Do vaza su dvije uljanice, a ispod vaza, podno balkona, u donjem su registru natpisi *Ianvier* i *Fevrier*. Bočno su prikazane dvije manirističke sfinge bez krila koje čuvaju središnji prolaz, a do njih su dva kentaura u tipu leoparda karakterističnih mrlja na krznu koje se naziru na leđnom dijelu lijevog kentaura. Od fantastičnih bića u srednjem i gornjem registru nalazimo karijatide, sfinge, vile u liku djeteta s krilima vilin-konjica, a uz njih i razne vrste ptica, poput čapli, tetrijeba i dr. Maskerone s rupcima nalazimo i u srednjem registru na svojevrsnom stalku; nose pletenu košaru s cvjetno-lisnatim aranžmanom s plodovima, a iznad toga, u okruglim su medaljonima prikazi mjeseci. Za prikaz siječnja odabrana je karakteristična scena zimske dokolice, odnosno klizanje na ledu ispod mosta. U središnjem su registru dvije sjedeće muške figure koje se griju uz vatru. Na lijevoj su strani muške figure koje toplo odjevene promatraju hrabre klizače s desne strane, od kojih je zadnji u daljini doživio nezgodu; poskliznuo se te je prikazan u trenutku pada. U daljini su ogoljena stabla, most i ruševine stare crkve. Na prikazu veljače troje se ljudi u polju grije uz vatru na kojoj peku ražanj, a muška figura u pozadini nosi drva za ogrjev. Gole grane stabala prekrivene su tankim slojem snijega, a u daljini je prikazana šuma i iza nje brda. U gornjem registru nalaze se sfinge, ptice i vaze u tipu amfora te rogovi obilja iz kojih izlaze lisnate grane i različiti plodovi.

Zatečeno loše stanje očuvanosti tapiserije *Siječanj – veljača* uzrokovano je izlaganjem predmeta nepovoljnim mikroklimatskim uvjetima te izmještanjem na više

14. Tapiserija *Studen – prosinac*, stanje prije radova (arhiva HRZ-a, snimka: Lj. Gamulin, 2022.)
November-December tapestry before conservation (HRZ Archive, Lj. Gamulin, 2022)

lokacija tijekom duljeg razdoblja. Na tapiseriji je zatečeno onečišćenje površinskom i dubinskom prašinom, a brojne povijesne intervencije šivanja i popravaka grubim koncem oštetile su strukturu tkanja. Izvorno obojenje pređe je izbljedjelo. Najveća mehanička oštećenja bila su na svilenjoj pređi potke s podloge motiva (sl. 15 i 16). Tapiserija je i naknadno mehanički oštećena, uz višestruke nabore od višegodišnjega neravnomjernog mehaničkog istezanja gornjeg i donjeg ruba, što je uzrokovalo nastanak rupa i djelomični nestanak rubnih dijelova. Na tim mjestima zatečene su veće povijesne intervencije prekrivanja oštećenja pustenom tkaninom.

Uz sve faze konzervatorsko-restauratorskih radova, koji su primijenjeni i na ostalim tapiserijama, na ovoj je tapiseriji bilo potrebno dodatno konzervirati plave rubove koji su bili izrazito mehanički oštećeni i prekriveni pustenom tkaninom. Oštećenja su podložena tkaninom obojenom u odgovarajući ton, a oštećeno tkanje i stršeće niti konzervirani su šivanjem pamučnim koncima.

Zaključak

Dugogodišnja uspješna suradnja Hrvatskog restauratorskog zavoda i Zagrebačke nadbiskupije rezultirala je brojnim obnovljenim predmetima liturgijskog tekstila i tapiserija izuzetne kvalitete izrade. Navedeno liturgijsko ruho dokaz je iznimnog i nedvojbenog kulturološkog utjecaja koji su zagrebački nadbiskupi u 17. i 18. stoljeću, uz religijski i politički utjecaj, imali na našu sredinu. Posebno se ističe njihov izražen osjećaj pripadnosti hrvatskom podneblju te potpora vezilačkoj djelatnosti na zagrebačkom području koja je, zahvaljujući njihovoj poticaju, ostvarila vrhunske rezultate.

Suradnja dviju institucija počela je 2005. godine konzervatorsko-restauratorskim radovima na raskošnoj mitri (inv. br. RZK T 3) datiranoj u 14. stoljeće, a obnovljenoj 1549. godine u povodu inauguracije biskupa Wolfganga Gyulaya. Nastavljena je 2011. godine obnovom triju izuzetno vrijednih baroknih čipki milanske, flamanske i belgijske tipologije (inv. br. RZK T 314, 319 i 332) iz 17. i 18. stoljeća, odnosno iz vremena biskupa Borkovića, Mikulića, Esterházyja i Branjuga. Od 2013. do 2016. godine izvedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na tri dalmatike (inv. br. RZK T 95b, RZK T 95c, RZK T 95d) iz kompleta izrađenog za biskupa Mikulića, a svaku odlikuje vezeni prikaz jednog evanđelista. Iz kompleta biskupa Selišćevića, inventarnog broja T 94, s kraja 17. stoljeća, restaurirane su pala i kazula 2016. godine. Od 2017. do 2023. godine izvedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na ornatu tzv. ružičastog liturgijskog ruha (inv. br. RZK T 259) s kraja 17. stoljeća.

Radovi na ciklusu tapiserija *Mjeseci u godini* počeli su 2015. godine tapiserijom *Srpanj – kolovoz*, a nastavljeni su na tapiseriji *Ožujak – travanj* 2017. godine. Tapiserija *Siječanj – veljača* preuzeta je 2019. godine, a radovi

15. i 16. Tapiserija *Siječanj – veljača*, detalj polja 2D, stanje prije i nakon radova (arhiva HRZ-a, snimka: G. Tomljenović, 2019., 2022.)
January-February tapestry, detail of field 2D before and after conservation (HRZ Archive, G. Tomljenović, 2019, 2022)

su trajali dulje od uobičajenih, odnosno do 2022. godine jer su u potresu 2020. godine oštećene prostorije Odjela za tekstil, papir i kožu u Ilici 44. Početkom 2022. godine iz Nadbiskupskog dvora, oštećenog u potresu, preuzeta je tapiserija *Rujan – listopad*, a radovi su dovršeni potkraj 2024. godine. Nakon desetogodišnjih radova na ciklusu tapiserija *Mjeseci u godini*, preostali su radovi na posljednjoj tapiseriji iz ciklusa, *Studenj – prosinac* (13,3 m²) koja je najvećih dimenzija te ujedno i najoštećenija (sl. 14), a preuzeta je početkom 2024. godine. Pet tapiserija iz ciklusa *Mjeseci u godini* u vlasništvu Zagrebačke nadbiskupije, koje će u skoroj budućnosti biti potpuno restaurirane i konzervirane, jedinstvene su po svojoj povijesno-umjetničkoj vrijednosti te su rijetko očuvana cjelina izuzetne vrijednosti u europskom kontekstu.

Radove na svim predmetima pratila je iscrpna konzervatorsko-restauratorska dokumentacija. Poseban izazov tijekom izvođenja radova bila je oštećenost i krhkost

dalmatika iz tzv. ružičastog liturgijskog kompleta te čipki. Konzervatorsko-restauratorski radovi na tapiserijama bili su vrlo zahtjevni, posebice s obzirom na njihove velike dimenzije, zbog kojih su se određene faze radova (primjerice fotografiranje prije i nakon radova te uklanjanje nečistoća mokrim postupkom) morale izvoditi izvan prostora Odsjeka za tekstil Hrvatskog restauratorskog zavoda u Zagrebu.

Izvrсна suradnja Zagrebačke nadbiskupije i Hrvatskog restauratorskog zavoda okrunjena je 2017. godine izložbom *Zlatne niti* u Domitrovićevoj kuli, gdje je predstavljen dio restauriranih tekstilnih predmeta iz Riznice zagrebačke katedrale, spomenutih u ovom radu. Odlično popraćena i posjećena izložba zasigurno upućuje na potrebu barem povremenog prezentiranja vrijednih umjetnina u vlasništvu Zagrebačke nadbiskupije široj javnosti, a izuzetno bogat tekstilni fundus Riznice svakako zaslužuje muzejsku prezentaciju. ■

Izvori

NAZG

HR-NAZG, SKZ/PKZ, SKS/ACA, Inventarium Rerum et Suppellectilis Ecclesie Cathedralis, kut. 101, br. 4/9, 14–15
HR-NAZG, SKZ/PKZ, SKS/ACA, Inventarium Rerum, et Suppellectilis Cath(edra)lis Eccl(esi)a Zagrabien(sis) anni 1707., kut. 101, br. 4/10, 13–14

Literatura

CVETNIĆ SANJA, Charles Mité (Charles Mitté), Arazzi del Tesoro del Duomo di Zagabria, Prospettive su disegni di Francesco Galli Bibiena (?), 1710 ca. (cat. 137a-c), u: *I Bibiena una famiglia europea*; ur. Deanna Lenzi, Jadranka Bentini, Venecija, 2000., 425–427
CVETNIĆ SANJA, Tapiserije „Mjeseci s groteskama i arhitektonskim perspektivama“ u Riznici zagrebačke katedrale,

Tkalčić: godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije, 5 (2001.), 305–315

FRANZ THIERRY, *Lunéville loan and picture request – tapestries of the Months*, Lunéville, 2022., 1–3

HÖCKER OLGA, Dva francuska gobelina, u: *Katalog kulturno-historijske izložbe grada Zagreba prigodom 1000-godišnjice Hrvatskog Kraljevstva 925. – 1925.*, Zagreb, 1925., 66

IVANDIJA ANTUN, Predmeti od tekstila, u: *Inventar Riznice zagrebačke katedrale*, Prva knjiga, II. dio, D 47, Zagreb, 1988., 112–113, 185

JIROUŠEK ANTUN, Nadbiskupski dvor u Zagrebu, u: *Svijet*, Božić 1929, knj. 8, br. 26, god. 4, 21. 12. 1929., 632–633

KUKULJEVIĆ SAKCINSKI IVAN, *Prvostolna crkva zagrebačka*, Zagreb, 1856.

MAGIĆ VLADO, Biskup Aleksandar Ignacije Mikulić, u: *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, Zagreb, 1995., 366

MUNK ZDENKA, Tekstil, katalog T, u: *Riznica zagrebačke katedrale*, katalog izložbe (Zagreb, Muzejski prostor, 31. ožujka – 15. rujna 1983.), ur. Zdenka Munk, Zagreb, 1983., 77, 91–93, 102, 105, 110–111, 129, 131–136

PAVELIĆ-WEINERT VANDA, *Vezilačka radionica 17. stoljeća u Zagrebu*, Zagreb, 1988.

PLUKAVEC s. LINA SLAVICA, Čipka na oltaru zagrebačke katedrale, u: *Zbornik radova sa znanstveno-stručnoga skupa Čipka na oltaru*, Lepoglava, 2001., 26

SEKULIĆ ANTE, Stjepan Selišćević/Želišćević od Gacke biskup i junak (1694–1703.), u: *Crkva u svijetu*, vol. 29, br. 2, Split, 1994., 193–194

TOOMER HEATHER, *Antique lace: identifying types and techniques*, Atglen, 2001.

ZMAJČIĆ BARTOL, Grbovi zagrebačkih biskupa i nadbiskupa, u: *Kulturno poviestni zbornik Zagrebačke nadbiskupije*, ur. Dragutin Kniewald, Zagreb, 1944., 485

HRZ – Hrvatski restauratorski zavod / Croatian Conservation Institute

NAZG – Nadbiskupijski arhiv Zagreb / Archdiocesan Archives in Zagreb

RZK – Riznica zagrebačke katedrale / Zagreb Cathedral Treasury

Summary

Vlasta Bošnjak, Marta Budicin Munišević, Sandra Lucić Vujičić, Branka Regović

COLLABORATION BETWEEN THE CROATIAN CONSERVATION INSTITUTE AND THE ARCHDIOCESE OF ZAGREB ON PRESERVING THE TEXTILE COLLECTION OF THE ZAGREB CATHEDRAL

The treasury of the Zagreb cathedral holds approximately 1,000 valuable textile artefacts. A long, fruitful collaboration between the Archdiocese of Zagreb and the Department for Textiles, Paper and Leather of the Croatian Conservation Institute began in 2005 with the restoration of a luxurious mitre (inventory no. T 3) dating back to the 14th century and restored in 1549 for the inauguration of Bishop Wolfgang Gyulay (1548–1550). Comprehensive conservation and restoration of textile artefacts continued in 2011 with the restoration of three exceptionally valuable Baroque laces – Milanese, Flemish and Belgian (inventory nos. T 314, T 319 and T 332) – of the 17th and 18th centuries. These pieces are associated with Bishops Martin Borković (1667–1687), Aleksandar Ignacije Mikulić (1688–1694), Emerik Esterházy (1708–1722) and Juraj Branjug (1723–1747). From 2013 to 2016, comprehensive conservation and restoration was carried out on dalmatics (inventory nos. T 95b, T 95c, T 95d) from a set of four dalmatics, each depicting one of the evangelists, created for Bishop Mikulić. In addition to the dalmatics, work was performed on an altarpiece and chasuble from the liturgical set, T 94, belonging to Bishop Stjepan Selišćević (1694–1703). A complete conservation and restoration of

the so-called ‘pink’ liturgical vestments (inventory no. T 259) was also carried out from 2017 to 2023.

All the liturgical textiles listed, richly decorated with gilded and silvered threads, suffered from structural damage, including tears and holes in the primary fabrics.

Forming a highlight of the collection are five tapestries from the *Months of the Year* cycle (1699–1710). These tapestries were a gift from Queen Maria Theresa to the Zagreb Diocese and Bishop Franjo Thauszy (1751–1769).

The tapestries were dusty, with dried-out and faded threads. Mechanical damage, such as holes, tears, worn weft threads, and historical repairs using coarse threads, was observed.

The conservation and restoration of these items involved research into their origins and manufacturing techniques, detailed graphic and photographic documentation, cleaning using dry and wet methods, and repairing fabric and embroidery damage.

KEYWORDS: liturgical vestments, tapestry, embossed embroidery, lace, Roman Catholic Archdiocese of Zagreb, cathedral treasury, Zagreb, textile conservation